

הַתַּנְ"ךְ שֶׁלָנוּ

הורים וילדים תנ"ך יחדיו לומדים

מגילת רות

פרק א

משפחת אלימלך בשדה מואב

1. באיזו ארץ היה רעב?
2. כמה בנים היו לאלימלך ונעמי?
3. מאיזה עם היו הנשים שנשא בני אלימלך אחר מותו?
4. כמה שנים גרה נעמי במואב?
5. לדעתכם, מדוע אחרי מות אלימלך לא חזרה נעמי לבית לחם?

מדוע אי אפשר לפרש את המלה "אפרתים" כאן במשמעות של אנשים משבט אפרים?

איננו יודעים אם היו עוד רבים מישראל שברחו למואב בעת הרעב. מה היה מיחד באלימלך שבריחתו למואב הייתה משמעותית יותר משל כל אדם אחר?

משפחת אלימלך יורדת למואב

א ויהי בימי שפט השפטים {לפני תקופת שאול המלך}, ויהי רעב בארץ. וילך איש מבית לחם {שבנחלת שבט} יהודה לגור בשדי {בארץ} מואב, הוא ואשתו ושני בניו. ב ושם האיש: אלימלך, ושם אשתו: נעמי, ושם שני בניו: מחלון וכליון, אפרתים {אנשים חשובים}. מבית לחם יהודה, ויבאו שדי מואב, ויהיו שם. ג ויקמת אלימלך איש {בעלה של} נעמי, ותשאר היא ושני בניה. ד וישאו להם נשים מאכיות, שם האחת {אשת כליון}: ערפה, ושם השנית {אשת מחלון}: רות, וישבו {ונגורו} שם פעש שנים. ה ויקמו גם שניהם, מחלון וכליון, ותשאר האשה {לבה} משני ילדיה ומאישה {ובעלה}.

אסור נשואים עם מואבי

התורה (דברים כג, ד-ה) אוסרת על אשה מישראל להתחתן עם גבר מבני עמון ומואב, אפלו אם יתגירו. ואף שהם מזרע לוט, אחינו של אברהם, וקרובים לישראל, אסרה התורה להתחתן אתם, משום שלא נהגו אתנו באנושיות וחמלה. כשיצאו ישראל ממצרים ועברו לצד עמים אלו בנדודיהם במדבר, לא הסכימו בני עמון ומואב לתת ואפלו למכר אכל ומים לישראל.

עם זאת, חז"ל מלמדים שאמנם אסור לישראלית להתחתן עם גבר מעמים אלו, אך מתר לישראלית להתחתן עם אשה מעמים אלו אחרי שהתגיירה, והלכה זו התפרסמה בישראל לאחר הגעת רות לבית לחם.

- מה שמעו נעמי שגרם לה להחליט לחזור לבית לחם?
- לדעתכם, האם חששה נעמי לחזור לבית לחם? ממה חששה?
- כשהבינה נעמי שכלותיה אינן מתכונות רק ללוות אותה קצת בדרך, אלא להצטרף אליה לבית לחם, היא אמרה להן ל... לבית של...?
- מה אחלה נעמי לרות וערפה?

עגונה

"עגונה" היא אשה שהיתה נשואה, אך כעת בעלה אינו נמצא עמה, והיא אינה יכולה להתחתן בשנית. למשל, אשה שהלך בעלה למלחמה ולא שב, ואין יודעים אם הוא חי או מת, ולכן לא ברור אם היא נשואה או אלמנה, ולכן אינה יכולה להנשא שוב.

נעמי אומרת לכלותיה שלא תהפכנה את עצמן לעגונות מרצון וימנעו מלהתחתן בשנית.

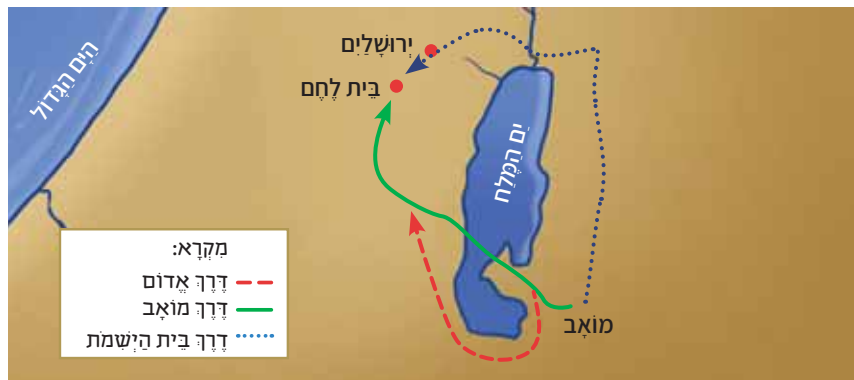
- האם קבלו רות וערפה את הצעת נעמי?
- נעמי אמרה לכלותיה שאין טעם שילכו אתה, כי היא אינה יכולה להציע להן בנים אחרים להתחתן אתם, משתי סבות:
 - נעמי כבר..., ולא תוכל להתחתן וללדת.
 - אפילו אם תלד, יעבור זמן רב עד שהבנים...
- ביצד הגיבה ערפה לדברי נעמי?
- לדעתכם, האם רצתה נעמי שכלותיה תבואנה אתה?
- לדעתכם, האם נשקה ערפה גם לרות?

נעמי וכלותיה הולכות לבית לחם

ו ותקם היא וכלותיה {הנשים של בניה} ותשב {חזרה} משידי מואב {אל בית לחם}, כי שמעה בשדה מואב כי פקד {זכר} יהוה את עמו {לסובה ורחמים} לתת להם לחם {הרעב הסתים}. **ז** ותצא מן המקום אשר היתה שמה, ושתי כלותיה עמה, ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה.

ח ותאמר נעמי לשתי כלותיה:

לכנה שבנה {חזרה} אשה לבית אמה {לאם שלה, למשפחתה}, יעש יהוה עמכם חסד {טובה} כאשר עשיתם עם המתים {בני שמותו} ועמדי {שלא עזבתם אותי אחר שמותו בני}. **ט** יתן יהוה לכם {ברכה}, ומצאן מנוחה {שלוה} אשה בית אישה {בעלה, שתזכו להתחתן שוב}. ותישק להן, ותשאנה קולן ותבכינה.

נעמי מנסה לשכנע את כלותיה לשוב למואב

י ותאמרנה לה {רות וערפה לנעמי}:

כי אתה נשוב לעמך!

יא ותאמר נעמי:

שבנה בנתי, לכה כי זקנתי מהיות לאיש {אני זקנה בשביל להתחתן ברחמי}, והיו לכם לאנשים {האם יהיו לי עוד בנים, שתוכלו להתחתן אתם}?

יב שבנה בנתי, לכה כי זקנתי מהיות לאיש {אני זקנה בשביל להתחתן וללדת ילדים}, כי {אפילו אם} אמרתי יש לי תקנה, גם הייתי הלידה לאיש {אפילו הייתי מתחתנת עכשיו}, וגם {אפילו} ילדתי בנים - **יג** הלהן תשברנה {תחבו} עד אשר יגדלו! הלהן תעננה {תהיו פגוגות ותחבו שיגדלו} לבנותי היות לאיש {בלי שתתחתנו}!?

אל {תעשו זאת} בנתי, כי מר לי מאוד מכם {מצבי קשה משלכן}, כי יצאה בי יד יהוה {ה' העניש אותי}.

יד ותשנה קולן ותבכינה עוד, ותשק ערפה לחמותה {לנעמי, וחזרה למואב}, ורות דבקה בה {לא נפרדה ממנה}.

במה חטאה משפחת אלימלך?

נעמי הכירה שהצרות באו לה מה/ וכנראה הבינה שהיה בזה ענש לה ולמשפחתה. אך מה היה פשעם? נסו להסביר לפי דברי חז"ל:

א. "למה נענש אלימלך? – על ידי שהפיל לבן של ישראל עליהם... אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנסי הדור, וכשבאו שני רעבון (שנות רעב), אמר: עכשו כל ישראל מסבבין פתחי (יבקשו ממני מזון)..."

עמד וברח לו מפניהם (רות רבה א, ד).

ב. "אלימלך... היה ראש הדור... כיון שבא הרעב, מה עשה? הניח לארץ ישראל שממה, והלך לו לארץ מואב. והיה הקדוש ברוך הוא קוצף עליו, שהיה נשיאו של דורו, אמר... אלו עזבו בני והניחו את הארץ שממה!" (מדרש תנחומא בהר, ג).

מהו יבום?

אדם נשוי שנפטר בלי להשאיר אחריו ילדים, יכול אחיו להתחתן עם האלמנה ולרשת את נכסי הנפטר, והילדים שיולדו להם יהיו מעין המשך לאח שנפטר. אך אם האח או האלמנה אינם מעוניינים להנשא, עורכים טקס הנקרא: "חליצה", ולאחריו יכולה האלמנה להנשא למי שתרצה.

- ❖ אחרי שהלכה ערפה, בקשה נעמי מרות להשאיר אתה.
- ❖ רות אמרה שהיא רוצה להיות חלק מהעם של נעמי.
- ❖ רות לא התחייבה להשאיר כל הזמן עם נעמי.
- ❖ רות אמרה לנעמי שהיא מאמינה במוותה בה.
- ❖ רות נשבעה לנעמי כדי להוכיח לה שהיא מתכוונת בריצונות למה שהיא אומרת.
- ❖ נעמי ענתה לרות: "כי המות יפריד ביני ובינך".

רות דבקה בנעמי

טו ותאמר (נעמי לרות):

הנה שבה יבמתך (אשת האח של בעלך) אל עמה ואל אלהיה (לדת המואבים), שובי אחרי יבמתך.

טז ותאמר רות:

אל תפגעני כי (תרכי לבקש ממני) לעזובי, לשוב (למואב) מאחריך (ולחשאיך מאחורי),

כי אל אשר (להיכוש) תלכי - אלה.

ובאשר תליני (במקום שתישני בלילה) - אליו, עמך - עמי,

ואלחיה - אלהי (אני רוצה להצטרף לישראל).

יז באשר תמותי - אמות, ושם אקבר (קרוב לקבר), כה יעשה יהוה לי וכה יוסיף (אני נשבעת)! כי (רק) המות יפריד ביני ובינך!

יח ותרא (נעמי) כי מתאמצת היא (רות) ללכת אתה, ותחדל לדבר אליה (לא נסתה עוד לשכנע אותה לשוב למואב).

?

1. מי שם לב שנעמי ורות הגיעו לבית לחם?
2. איזה שם חשבה נעמי שמתאים לה עכשיו?
3. מדוע אמרה נעמי שהשם שלה אינו מתאים למצבה כעת?
4. מתי הגיעו נעמי ורות לבית לחם?

"חסד של אמת" -

חסד שנעשה בלי כוונה להשיג רוח או הכרת הטוב מצד המקבל. בהלכה נקראת הלכות המת: "חסד של אמת", כי המת אינו יכול להחזיר טובה למי שלוה אותו.

"קציר" הוא העונה שבה קוצרים חותכים, את השבילים בשדות. השעורים מקדימות להבשיל, ולכן קציר השעורים מתחיל בניסן, סמוך לפסח. לעמתו, החטים מבשילות מאחר יותר, וקצירתן מתחילה בסיון, סמוך לחג השבועות.

?

1. כיצד בנתה נעמי את רות? לדעתכם, מה נזקק ללמד מהכנוי שננתנה לבלותיה?
2. אסוף שבילים כעני הוא עבודה קשה ולא מכבדת. רות הלכה לבדה לעבודה זו, ולא בקשה מנעמי לבוא איתה. לדעתכם, מה אפשר ללמד מכך על מדותיה?
3. האם ידעה רות שהיא מלקטת בשדה השייך לקרוב משפחה של נעמי?

נעמי ורות מגיעות לבית לחם

יט ותלכנה שתיהם עד בואנה {עד שבאו ל} בית לחם, ויהי בבואנה בית לחם, ותהם {רעשה} כל העיר עליהן {בשראו אותן}, ותאמרנה {נשות העיר}: הֲזֹאת נעמי?!

כ ותאמר אליהן {נעמי}:

אל תקראנה לי נעמי, קראנ לי מְרָא {אשה שמר ורע לה}, כי המר שדי לי מאד {ה' הביא עלי מרירות וצרות}. **כא** אני מְרָאָה הֲלֹכְתִי {עשירה ואם לבנים} - וְרִיקָם {בלי דבר} הַשִּׁיבֵנִי יְהוָה. לָמָּה תִקְרָאֵנִי לִי נְעָמִי {מִלְשׁוֹן נְעִימוּת}, וַיְהוֹה עֲנָה כִּי {ענה אותי, ויש שפרשו: העיד שחטאתי}, וְשָׂדִי {וה'} הִרַע לִי {הביא עלי רעות}.

כב וְתֵשֶׁב נְעָמִי וְרוּת הַמּוֹאבִּיָּה כְּלָתָהּ עִמָּה {בבית לחם}, הַשָּׂדֶה מִשְׁדֵּי מוֹאֵב, וְהָמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֶם בְּתַחֲלַת {הזמן של} קָצִיר שְׁעִירִים {סמוך לחג הפסח}.

האם רות וערפה התגירו בשנשאו למחלון וכליון?

לפי רבי מאיר (רות רבה א, ט), רות וערפה נשאו למחלון וכליון בלי להתגר, ורות התגירה רק לאחר מות מחלון, בבואה לבית לחם. אולם, רבי אברהם אבן עזרא סבור שהן כן התגירו קדם לכה, שהרי נעמי אומרת לרות: "שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה" - כלומר, ערפה עזבה את היהדות, ומכאן שעד עכשו היא כן היתה חלק מישאל, כי התגירה.

פרק ב רות ובעז נפגשים

רות הולכת ללקט שבילים

א וּלְנְעָמִי {היה} מוֹדֵעַ לְאִישָׁהּ {קרוב של בעלה} אִישׁ גִּבּוֹר חַיִּל {אמין וכעל מדות טובות} מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ, וְשָׁמוֹ בְּעִז.

ב ותאמר רות המואביה אל נעמי:

אֵלֶיךָ נָא הֵשָׁדָה וְאֶלְקָטָה בַּשְּׂבִילִים {אסוף את השבילים שמשאירים בשדות לעניים} אַחֵר אֲשֶׁר אֲמָצָא חֵן בְּעֵינָיו {אחר בעל שדה המסתכל בְּעֵין טוֹבָה עַל עֲנִיִּים}.

ותאמר לה:

לָכִי בְתִי.

ג ותלה ותבוא ותלקט בשדה אחרי הקצרים. ויקר מקרה {ובמקרה המיוחד לרות. היתה זו} חֲלֻקַּת הַשָּׂדֶה {השייכות} לבעז אשר ממשפחת אלימלך.

ד והנה בעז בא מבית לחם {שדה} ויאמר לקוצרים {ברך אותם}: יְהוָה עִמָּכֶם!

ויאמרו לו:

בִּרְכָּהּ יְהוָה!

מגל

1. לאחר שגלה בעו שרות היא כלת נעמי, הוא אמר לה שלא לשדה אחר.
2. בעו הזמין את רות ל... מהמים ששאבו הנערים, כדי שלא תצטורך ללכת לבאר אם יגמרו לה המים.
3. מדוע התפלגה רות שבעו מכבד אותה?
4. שימו לב כיצד הנער בנה את רות, וכיצד בעו פנה אליה. לדעתכם, מה אפשר ללמד מכך על יחסו של כל אחד מהם כלפיה?
5. לדעתכם, האם רק הנער התייחס כך לרות, או שהיו עוד כמותו בקרב אנשי בית לחם?

תקנת חז"ל שנלמדה מבעז

במשנה במסכת ברכות (ט, ה) מובאת תקנה, שהמברך את חברו, יברכו בשם ה', ואין בזה משום זלזול בשם ה', ותקנה זו נלמדת מהמספר כאן על בעז.

המפגש בין רות לבעז

ה ויאמר בעז לנערו הנצב {הממונה} על הקוצרים:

למי {מאיזו משפחה} הנערה הזאת?

ו ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר:

נערה מואביה היא, השבה עם נעמי משדי מואב. ז ותאמר {לנעמה}: "אלקטה נא ואספתי בעמרים {אגדות שבילים} אחרי הקוצרים", ותבוא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה, זה שבתה הבית מעט {חורה לביתה לזמן מועט}.

ח ויאמר בעז אל רות:

הלא שמעת בתי {שמעי לי}, אל תלכי ללקט בשדה אחר, וגם לא תעבורי מזה {למקומות אחרים בשדה}, וכה תדבקין {תצמדו} עם נערת {בשדה זה}.

ט עיניה בשדה אשר יקצרו {השאר בשדה הזה}, והלכת אחריהן, הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעה, וצמת {בשתחי צמאה} - והלכת אל הפלים ושתית מאשר ישאבו הנערים.

י ותפל על פניה ותשתחו ארצה ותאמר אליו:

מדוע מצאתי חן בעיניך להפירני {להתייחס אלי במכרה קרובה} - ואנכי נכריה {אמנם התגוררתי אה אני מעם זר}?

מה מתר לעניים לקחת משדה שבילים?

בשקוצרים שדה שבילים, מצוה להשאיר לעניים שלוש מתנות בשדה:

לקט - שבילים שנפלו בעת הקציר.

שכחה - חבילת שבילים שנשכחה בעת הקציר.

פאה - חלקת אדמה לא קצורה בקצה השדה.

בימינו לא יטרחו העניים להגיע לשדה לאסוף שבילים, ולכן אין מצוה להשאיר לקט, שכחה ופאה.

חידה

איזה איור מתאים לכל אחת מהמתנות שמשאירים לעניים בשדה?

בעז משבח את רות ונותן הודאות לקוצרים

יא וַיַּעַן בְּעֹז וַיֹּאמֶר לָהּ:

הַגֹּד הַגֹּד לִי כֹל אֲשֶׁר עָשִׂית אֵת {לְמַעַן} חַמּוּתָהּ {נַעֲמִי} אַחֲרֵי מוֹת
אִישָׁהּ {בַּעֲלָהּ} וַתַּעֲזֹב אֶבִּירָה וְאִמָּהּ וְאֶרֶץ מוֹלָדְתָּהּ וַתֵּלֶכְי אֵל עַם
אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ תְּמוּל שְׁלֹשׁוֹם {לֹא הִכְרַת בְּעֶבֶר}. **יב** יִשְׁלַם יְהוָה
פְּעֻלָּהּ {שֶׁכֶר עַל מַעֲשֶׂיהָ} וְהָיָה מוֹשְׁבַתָּהּ שְׁלָמָה מְעַם יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לְחַסּוֹת תַּחַת כְּנָפָיו {לְהִתְגַּדֵּר וּלְהַצְטָרֵף לְעַם יִשְׂרָאֵל}.

יג וַתֹּאמֶר:

אֲמָצָא חַן בְּעֵינֶיהָ אֲדֹנִי כִי נִחַמְתָּנִי {הִפְכָּת אֵת מַחֲשַׁבְתִּי וְעוֹדַדְתָּ אוֹתִי}
וְכִי דִבַּרְתָּ עָלַי לֵב שִׁפְחָתָהּ {לְשׁוֹן עֲנָה}. וְאַנְכִי לֹא אֶהְיָה {אִפְשָׁר}
בְּאַחַת שִׁפְחָתֶיהָ.

יד וַיֹּאמֶר לָהּ בְּעֹז לַעֲת {בְּשִׁהֲגִיעַ זְמַן} הָאֵכָל:

גִּשְׂי הָלַם {הַתְקַרְבִּי הֵנָּה} וְאֶכְלֶת מִן הַלֶּחֶם {שֶׁל הַקּוֹצְרִים} וְטִבַּלְתִּי
פִּתָּהּ {אֵת פֶּת הַלֶּחֶם שֶׁלִּפְתָּתָהּ} בַּחֲמִין {שִׁיחָהּ לָהּ טַעֲמִים}.
וְתֵשֵׁב מִצַּד הַקּוֹצְרִים, וַיִּצְבֹּט לָהּ קָלִי {נִתַּן לָהּ גִּרְגִּירִי דָגוֹן קְלוּיִים}. וַתֹּאכַל
וַתִּשְׂבַּע וַתִּתֵּר {הַשְּׂאִירָה}.

טו וַתָּקֶם לְלֶקֶט {שׁוֹב}, וַיֵּצֵא בְּעֹז אֶת נַעֲרָיו, לֵאמֹר:

גַּם בֵּין הָעַמְּרִים תִּלְקֹט, וְלֹא תִכְלִימוּהָ {אֵל תִּבְיִשׁוּ אוֹתָהּ}.
**טז וְגַם שֶׁל תִּשְׁלֹחַ לָהּ {הַפִּיטָה} מִן הַצִּבְתִּים {הַחֲבִילוֹת הַקְּטָנוֹת שֶׁבִידְכָם}
{וְעִזְבֹתָם {הַשְּׂאִירוֹ אוֹתָם בַּשִּׁבְלָה}, וְלִקְטָהּ, וְלֹא תִגְעְרוּ בָּהּ.**

"וגם של תשלח לה מן הצבתיים"

עינו בהרחבה שב ראש הפרק:
"מה מתר לעניים לקחת
משדה שבליים?"

1 אם נפרש שבעז אמר
לקוצרים להפיל
בכונה שבליים - איזו
מתנת עניים זו?

2 ואם נפרש שבעז אמר
לקוצרים להפיל בכונה
חבילות קטנות - איזו
מתנת עניים זו?

"תמול שלשום" - אין הכונה
רק אתמול ושלשום, הימים
האחרונים, אלא למה שהיה
עד עכשו. בטוי זה מופיע
פעמים רבות בתנ"ך, וגם היום
משתמשים בו במשמעות זו.

ישלם ה' לאדני

בתל ערד נמצאה כתבת דיו על שבר
כלי חרס (אוסטרקון), הכתבת היא חלק
ממכתב ששלח יהוכל לגדליה, ובו הוא
מברך אותו: "ישלם ה' לאדני".
מכאן אפשר ללמד שברכת בעז
לרות: "ישלם יהוה פעלה" היתה ברכה
השגורה בפי העם.

1. היכן חבטה רות את השבלים - בשדה או בביתה?
2. לדעתכם, מדוע לא לקחה רות את השבלים עצמן והפרידה את הגרגירים בביתה?
3. מה נתנה רות לנעמי?
4. רות שמרה אכל לנעמי ולא אכלה הכל. לדעתכם, מה נוכל ללמד מכך על רות?
5. לדעתכם, לפי הכתוב בהרחבה - האם רות לקטה הרבה או קצת?

1. את מי ברכה נעמי?
2. מה ספרה נעמי לרות על בעוז?
3. מה המליצה נעמי לרות לעשות?
4. בסופו של איזה קציר סימה רות ללקט?

קציר שעורים וחטים - כמה זמן נמשכים?

השעורים מבשילות בתחלת האביב, ולאחריהן מבשילות החטים.

מתחלת קציר השעורים ועד לסיום קציר החטים חולפים כשלושה חודשים.

נעמי ורות הגיעו בתחלת קציר שעורים, וכעת מספר על סיום קציר חטים - מכאן שהן נמצאות בבית לחם כשלושה חודשים.

רות מביאה אכל ושעורים לנעמי

יז ותלקט בשדה עד הערב ותחבט את אשר לקטה {הפתה בשבלים שלקטה כדי להוציא את גרגיריהם}, ויהי כאיפה שערים. **יח** ותשא {לקחה את הגרגירים} ותבוא העיר.

ותרא חמותה {נעמי} את אשר לקטה. ותוצא {רות} ותתן לה את אשר הותרה מושבעה {ממה שהשאירה מהאכל שנתן לה בעוז}. **יט** ותאמר לה חמותה:

איפה לקטת היום ואנה {היכן} עשית {הרוחת את הכמות הזאת}? יהי

מכירה {בעל השדה שכבד אותה כאלו הכיר אותה} ברוך!

ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו {שמצאה חן בעיניו} ותאמר:

שם האיש אשר עשיתי עמו היום - בעוז.

איך מודדים איפה בימינו?

את גדל המדות בתקופת המקרא אנו יודעים לפי הפרטים המוזכרים בתנ"ך ועל פי ממצאים ארכאולוגיים בארץ ובארצות סמוכות. המדות בתקופת המקרא לא היו מדויקות, והיה שני בין מדידות. ההערכה היא שאיפת שעורים היא כ־25 ליטר.

נעמי מברכת את בעוז ואומרת לרות ללקט רק בשדהו

כ ותאמר נעמי לבלתה {רות}:

ברוך הוא {בעוז} ליהוה, {ותודה לה} אשר לא עזב חסדו את {עם}

החיים ואת {ועם} המתים.

ותאמר לה נעמי:

קרוב לנו האיש {בעוז}, מנאלנו הוא {יכול להגאל, לקנות, את שדות

המשפחה שלנו}.

כא ותאמר רות המואביה:

גם כי {עוד} אמר אלי: עם הנערים אשר לי תדבקין, עד אם כלו

{יסימו לקצר} את כל הקציר אשר לי.

כב ותאמר נעמי אל רות בלתה:

טוב בתי כי תצאי עם נערוֹתיו {הנערות המקטות בשדהו}, ולא

יפגעו בך בשדה אחר.

כג ותדבק בנערות בעוז ללקט עד כלות {סיום} קציר השעורים וקציר

החטים, ותשב את חמותה.

פרק ג רות מבקשת מבעז שיהיה הגואל

רקע

בפרק מספר שנעמי מצפה שבעז יהיה גואל - אף על איזו גאלה מדבר פה? בחמש ויקרא (כה, כה) נאמר: "כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו, ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו". אם אדם נהיה עני ומכר את נחלתו, יכול בן המשפחה הקרוב ביותר אליו לגאל את השדה, לקנות אותו חזרה - אף אם הקונה אינו מענין למכר. בפרושו לפסוק ט הסביר רש"י שנעמי מבקשת שבעז, בהיותו קרוב משפחה שלה, יקנה מהן את שדות משפחתו, וכך "יגאל" אותן. עם גאלת השדה, בעז גם יתחתן עם רות. כך מסביר רבי יצחק עראמה (עקדת יצחק, פס' ט), שנעמי התכננה גם לגאל את זכר בנה, שנפטר בלי ילדים, בכך שרות אלמנתו תתחתן עם בעז קרובו, והם יביאו יחד ילד לזכרו. הוא כותב שנראה שהיה מנהג בישראל, שבמקרה שנפטר אדם בלי להשאיר אחריו ילדים, היו נוהגים קרוביו לשאת את אשתו האלמנה, וילדיהם היו מעין המשכיות וזכר לנפטר, כגמילות חסד למת.

- ◆ נעמי אמרה שהיא דואגת לרות ורוצה שתתחתן.
- ◆ נעמי אמרה לרות שעדיף שתתחתן עם בעז, כי הוא אינו קרוב משפחתה.
- ◆ נעמי אמרה לרות ללכת לגרן בבקר, כשהיא לבושה יפה.
- ◆ נעמי אמרה לרות שעדיף שלא יראה אותה בעז עד הבקר.
- ◆ נעמי המליצה לרות להרים את השמיכה מגלי בעז כדי שבאמצע הלילה יהיה לו קר והוא יתעורר.
- ◆ רות לא קבלה את כל העצות של נעמי.

נעמי שולחת את רות לבעז

א ותאמר לה נעמי חמותה:

בתי, הלא אבקש לך מנוח {בעל, שיביא לך מנוחה מקשינה} אשר ייטב לך. **ב** ועתה, הלא בעז מדעתנו {קרובנו} אשר היית את {עם} נערוֹתיו, הנה הוא זרה {זרע ברוח} את גרן {ערמת} השעורים הלילה {בעת שנושבת רוח}.

ג ורחצת וסכית שמו שריחו טוב {אחת מ} שמלותיה {הטובות} עליך וירדת הגרן, אל תודעי לאיש {קבעי, שלא יראה אותה} עד פלתו {שמים} לאכל ולשתות.

ד ויהי כשכבו, וידעת את המקום אשר ישכב שם, ובאת וגלית {הרימי את הפסו שמעל} מרגלתיו {אזור רגליו} ושכבת {קצד רגליו}, והוא יגיד לך את אשר תעשין {אם ירצה לשאתה לאשה}.

ה ותאמר אליה:

כל אשר תאמרי אלי - אעשה.

גרן הוא מקום ישר ונקי, לרב על סלע, שעליו דשים את התבואה. את הדיש עושים במורג - לוח עץ, שבתחתיתו נעוצות אבנים קשות, כמו אבני בזלת, לשפור הדיש. את המורג מושך צמד שורים, ופעמים רבות האדם היה עומד על המורג. גרירת המורג על השבילים גורמת לכתישת השבילים ולהפרדת גרעיני החטה מהם.

לאחר הדיש נשארת התבואה בגרגירים מערבבים עם המץ קלפות הגרגירים. כדי להפריד ביניהם, זורים, זורקים, את התבואה מעלה כשנושבת רוח. הגרגירים הכבדים נופלים מטה, ואלו המץ הקל עף ברוח, וכך נשארים במקום רק הגרגירים.

1. בעז אכל נ..... ואחר כך הלך לישן.
2. בעז שכב בקצה ה.....
3. רות התקרבה לבעז ב..... כדי שלא יתעורר מיד.
4. בעז התעורר בבהלה בחצי ה.....
5. רות בקשה ממנו ש..... אותה לאשה.
6. בעז..... את רות שלא הלכה אחרי הצעירים, ובקשה להתחתן דוקא אתו כדי לגאל את ה..... של בעלה.
7. בעז אמר שיש גואל..... יותר לרות, והוא קודם בגאלה.
8. אם הגואל הקרוב יותר לא יסכים, בעז נשבע שהוא..... אותה.

מדוע ממליצה נעמי לרות ללכת דוקא לגרון?

המלבי"ם מסביר שהגעת רות לגרון לא תראה חשודה, כי שם נמצאות הנערות שלקטה אתן ושאר אנשים הבאים לראות את זרית התבואה.

השיחה בין רות לבעז בגרון ובקשת רות

ו ותָּרַד הַגֶּרֶן וַתַּעֲשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְּתָהּ חֲמוּלָהּ.
 ז וַיֵּאכֶל בָּעֵז וַיֵּשֶׁתּוּ, וַיֵּיטֵב לָבֹוּ {אכל דבר מתוק, ויש שפרשו שעסק בתורה}.
 וַיָּבֹא לִשְׁכֵּב בְּקֶצֶה הָעֶרְמָה {של גרירי התבואה}, וַתֵּבֵא {רות} בִּלְטָט {בפשאי, בשיקט} וַתִּגַּל {הרימה את הכסוי שמעל} מְרִגְלָתָיו {כדי שיתעורר בלילה} וַתִּשְׁכַּב.
 ח וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, וַיִּתְּרַד הָאִישׁ {בעז} וַיִּלָּפֶת {החזיק עצמו מבהלה},
 וַהֲנִיחָה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מְרִגְלָתָיו {כדי רגליו!} ט וַיֹּאמֶר:

מי את?

ותאמר:

אֲנִכִּי רֹות אֲמֹתָהּ, וּפְרִשְׁתָּ כְּנֶפֶדַע עַל אֲמֹתָהּ {עלי, מח אותי לאשה},
 כִּי גָּאֵל אֶתָּה {שם נחלת בעלי}.

י וַיֹּאמֶר:

בְּרוּכָה אַתָּה לַיהוָה בְּתִי {לשון חבה}! הִיטַבְתָּ חֲסִדָּךְ הָאֲחֵרֹון {לרצות להנשא לי} - מִן הָרֵאשֹׁון {שלא עזבת את חמותך}, לְבִלְתִּי לָכֶת {שלא הלכת} אַחֲרֵי הַבְּחוּרִים {הצעירים}, אִם דַּל {עני} וְאִם עָשִׁיר {אָלָא הַעֲדַפְתָּ לְהִתְחַתֵּן אִתִּי, הִזְמִן, כִּדִּי לָגֵאֵל אֶת הַנַּחֲלָה}.

יא וַעֲתָה בְּתִי, אֵל תִּירָאִי, כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמְרִי - אֶעֱשֶׂה לָּךְ {אשאר לאשה}, כִּי יוֹדַע כָּל שַׁעַר עָמִי {כל תושבי העיר} כִּי אִשָּׁת חֵיל אַתָּה.

יב וַעֲתָה, כִּי אֲמַנָּם כִּי גָּאֵל אֲנִכִּי {קרוב משפחה לבעלה, היכול לגאל},
 וְגַם {אִכָּךְ} יֵשׁ גָּאֵל קָרֹוב {יותר} מִמֶּנִּי {ולכן הוא קודם לי}.

יג לִינִי {פאן} הַלַּיְלָה, וְהָיָה בְּבִקְרָא, אִם יִגָּאֲלָהּ {הגואל הקרוב יותר} - טוֹב יִגָּאֵל {טוב שהוא יגאל, ויש שפרשו ש"טוב" הוא שמו}, וְאִם לֹא יִחַפֵּין {ירצה} לָגֵאֲלָהּ - וְגִבְאֲלָתִיהָ אֲנִכִּי, חִי יְהוָה {נשבע בשם ה'}, שִׁכְבִּי עַד הַבִּקְרָא.

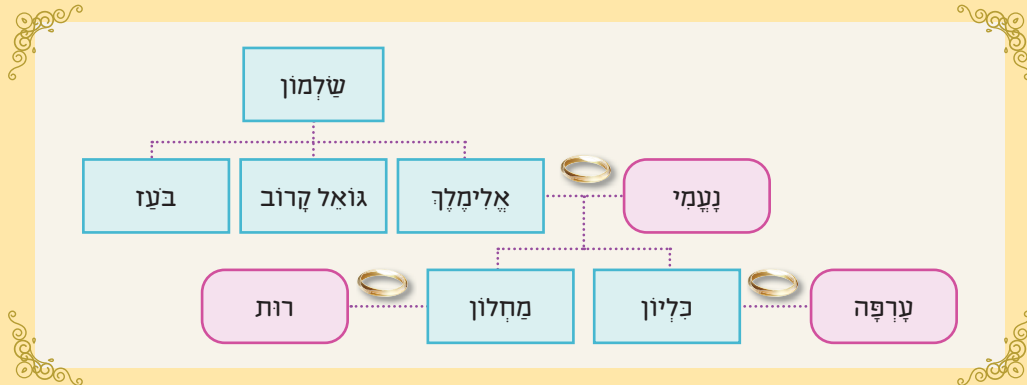
"לפרש כנף" – לדאג למישהו הזקוק לעזרה, לקבל אותו תחת חסותך.
 רות מבקשת מבעז שיפרש כנפו עליה, שיגלה אחריות כלפיה וידאג לה.
 יתכן שמקור הדמוי הוא מעולם העופות: כמו עוף הפורש כנפיו על גוזליו,
 מגונן עליהם ודואג להם, וכמו שכתוב בשירת האזינו (דברים לב, יא):
 "כנשר יעיר קנו, על גוזליו ירחף, יפרש כנפיו, יקחהו, ישאהו על אברתו".

מה הקשר המשפחתי בין אלימלך, בעז והגואל הנוסף?

במדרש (רות רבה ו, ג) מובאת מחלקת:

לדעת חכמים – **בעז** היה אחיהם של אלימלך והגואל הנוסף, שיש אומרים ש"טוב" היה שמו.
 ולדעת רבי יהושע – לא בעז היה אחיהם, אלא אביו, **שלמון**, כך שהגואל הנוסף הוא דודו של בעז.

לאיזו דעה במדרש מתאים התרשים הזה?

1. היכן ישנה רות אחרי שדברה עם בעז?
2. מתי קמה רות ממקומה?
3. מה הביא בעז לרות?
4. רות ספרה שבעז שלח את השעורים לנעמי. לפי הכתוב בפסוקים, האם בעז באמת אמר זאת?
5. לדעתכם, מה נוכל ללמד על רות מהחלטתה לספר לנעמי שבעז הביא את השבילים בשבילה?
6. לפי נעמי, מתי יסים בעז לטפל בגאלת רות? לדעתכם, איך היא ידעה שכן הוא יעשה?

רות חוזרת ומספרת לנעמי

יד ותשכב מרגלותיו עד הבקר, ותקם בטרם יאמר {בעז בלבד}:
 יכיר איש את רעהו {ויחזו אותה}.

אל ידע כי באה האשה {רות, אל} הגרן {שאין זה מקבד}.

טו ויאמר {בעז לרות}:

הבי {תני} המטפחת אשר עליה ואחזי בה {בצינרת סל}.

ותאחז בה. וימד {ממד} שש שערים וישת {שם} עליה. ויבא {גם בעז} העיר.

טז ותבוא אל חמותה. ותאמר {נעמי}:

מי את בתי {האם הסכים בעז לשאתה}?

ותגד {רות} לה את כל אשר עשה לה האיש {פייד התנחם אליה בעז}.

יז ותאמר:

שש השערים האלה נתן לי. כי אמר אלי: אל תבואי ריקם {בגדים}

ריקות {אל חמותה}.

יח ותאמר:

שבי {המתיני} בתי עד אשר תדעין איך יפל דבר {איך יקרה הדבר}.

כי לא ישקט האיש {בעז} כי אם כלָה {נסים} הדבר היום.

מה נתן בעז לרות?

הכתוב אומר שבעז נתן לרות שש שעורים.
לדעת רש"י, הכונה לשש שבליס בלבד.

אולם, ספורנו מדגיש את המילה "וימד" – שהוא מדד לה כמות מסימת. לדעתו, בעז נתן לרות גרגירים בכמות של ששה קבים, שהם סאה, ואפשר להכין ממנה אכל לשתי סעודות לרות ונעמי לשבעה ימים!

פרק ד

נשואי רות ובעז והלדת עובד

- ❖ בעז חפש את הגואל בביתו.
- ❖ בעז אסף שלושה זקנים שיהיו בית דין.
- ❖ בעז אמר לגואל: אתה בודאי יודע שנעמי מוכרת את השדה.
- ❖ בעז אמר לגואל שהוא צריך לשאת את רות לאישה.
- ❖ הגואל הסכים לקנות את השדה של נעמי.

פלוני אלמוני – משתמשים
במלים אלו במקום להגיד את שם האדם – בדרך כלל כשאינו יודעים את שמו.

יש המסבירים שהמילה **פלוני** היא מלשון פלא – הנהות שלו נפלאה מאתנו ואינה ידועה לנו; ו**אלמוני** – מלשון אלם, כאלו אינו יכול לדבר ולומר לנו את שמו.

בספר דניאל (ח, יג) מופיעה גם המילה **פלמוני**, אבל היום לא מקבל כל כך להשתמש בה כמו פלוני ואלמוני.

בעז פונה לגואל שיגאל את השדות ואת רות

א ובעז עלה השער {לשער העיר} וישב שם. והנה הגאל {שקרבתו המשפחתית גדולה יותר} עבר, אשר דבר בעז {עליו}. ויאמר {בעז לגואל}: סורה {מדרך}, שבה פה {עמי} פלני אלמוני {כנוי שאומרים במקום שם האדם}.

ויסר וישב. **ב** ויקח {בעז} עשרה אנשים מזקני העיר {שיהיו בית דין} ויאמר:

שבו פה!

וישבו. **ג** ויאמר לגאל:

חלקת השדה אשר לאחינו {אחיהם ממש, או קרוב משפחה}, לאלימלה, מכרה {עומדת למכור} נעמי השבה מושדה מואב. **ד** ואני אמרתי {לעצמי} אגלה אנה {אספר לה}, לאמר: קנה נגד {בפני} הישבים {בבית הדין} ונגד {ובפני} זקני עמי.

אם תגאל – גאל, ואם לא יגאל {אם אינה מענין} – הגידה לי, ואדעה {ואני אדע}. כי אין זולתה לגאול {אין קודם לה לגאל}, ואנכי אחריה.

ויאמר {הגואל}:

אנכי אגאל.

לדעתכם, מה אפשר ללמד
על מעמדו של בעז מהעבדה
שהזקנים מציתים להוראותיו?

מדוע חכה בעז בשער העיר?

בעת העתיקה יעדה העיר בעקר למגורים, ואפלו המסחר והשוק נעשו
מחוץ לעיר, מול השער.
בית הדין היה יושב בכניסה לעיר - בפתח מבחוץ, או בתוך מבנה השער.
בעז ידע שאם יחכה בפתח העיר, סביר שייעבד שם הגואל מתישהו.
מהמילה "והנה" דרשו חז"ל שה' כון שהגואל יעבד שם מיד, כך שלא
יצטרך בעז להמתין לו.

1. מה נדרש הגואל לעשות חוץ
מקנית השדה?
2. האם הסכים הגואל בסוף לגאל
את השדה?
3. אלו היית רואה בימי קדם,
ישראלי שולף את נעלו ונותנה
לאחר, היית מבין שנסגרה
בניהם -

ממה פחד הגואל?

בחמש דברים (כג, ד) נאמר:
"לא יבא עמוני ומואבי בקהל
יהוה" - אסור להתחתן
עם מואבי.

במדרש רות רבה הסבירו
שהגואל אמר לעצמו: מחלון
וכליון מתו כי נשאו נשים
מואביות, ואף שרות התגיירה,
עדין אסור להתחתן אתה -
ואני לא רוצה להסתכן שבני
ממנה יהיו פסולים.

הגואל לא ידע שאמנם אסור
להתחתן עם מואבי, אפלו
אחרי שהתגייר - אבל אין
בעיה להתחתן עם מואביה
שהתגיירה, ולכן רות מתרת.

הגואל מותר על הגאילה והיא עוברת לבעז

ה ויאמר בעז:

{ישנו תנאי נוסף לגאילה הנחלה:} ביום קנותה השדה מיד נעמי ומאת
{וגם את} רות המואביה אשת המת {תצטרף לשאת לאשה}. קנית
להקים שם המת על נחלתו {ששמו של מחלון לא ישכח. ויזכרו שזו נחלתו}.

ו ויאמר הגאיל:

{אם כך}. לא אוכל לגאיל לי, פן אשחית {אחרים} את נחלתי {משפחתי.
שיהיו לי שתי נשים, והן יריבו זו עם זו}. גאיל כך אתה את גאילתי, כי {אני}
לא אוכל לגאיל.

ז וזאת {היה המנהג} לפנים {בימי קדם} בישראל על הגאילה {של שדות}
ועל התמורה {החלפה או קניית רכוש} לקיים כל דבר {לעת אשר שהדבר סופי}
- שלף איש נעלו ונתן {אותה} לרעהו, וזאת התעודה בישראל {וזאת
ההוכחה שנעשה הכל כדיון}.

ח ויאמר הגאיל לבעז:

קנה לך!

וישלף נעלו.

מי שלף את נעלו?

רבי אברהם אבן עזרא מביא שני
הסברים:

א. בעז שלף נעלו ונתן לגואל... והטעם:
שקבלת זה הנעל - ונתת תחתיו
{במקומו} גאילתה. והטעם הנעל {ולא
בגד אחר} - בעבור שהוא נמצא תמיד,
ולא יתכן להסיר חלוק או מכנסים, שלא
ישאר {הנותן} ערם.

ב. ויש אומרים כי הגואל שלף נעלו
ונתנו לבעז. והטעם: באשר נתתי לך זה
הנעל - כן הגאילה {היא שלף}."
למי מהפירושים האלה מתאים האירוע?

1. איזה רכוש עבר לבעז לאחר שהתחתן עם רות?
2. כיצד רואים בפסוקים שבבעז התכונן לקרא לשדות שירש: "שדות מחלון"?
3. הזקנים והעם מברכים:
 - א. את רות - שתהיה משמעותית לעם ישראל כמו.....
 - ב. את בעז - שיצליח ו..... שמו.
 - ג. את ילדי רות ובעז - שיהיו חשובים כמו ילדי.....

מה בין מגלת רות לשבועות?

רבות מההלות ישראל נוהגות לקרא את מגלת רות בשבועות. נסו לחשב: מה הקשר בין ספור המגלה לחג?

רבי שמחה מוטרני (מחזור ויטרי, שיב) הסביר שעקר ספור המגלה מתרחש בימי הקציר - וגם חג שבועות מתקיים בתקופה זו.

הוא גם מציג, כשכשם שבחג השבועות קבלו ישראל את התורה וכאלו התגירו - כך רות התגירה וקבלה על עצמה את תורת ישראל.

במדרש "פסיקתא זוטרותא" (רות ד, כב) מובא שספור המגלה מלא בחסד - ולכן ראוי לקרוא בחג מתן תורה - כי תורתנו היא תורת חסד, שהרי היא מלאה במצוות של חסד.

עברו מהר על ספור המגלה - כמה מעשי חסד ותוכלו למנות מתחלת המגלה ועד עכשיו?

ט ויאמר בעז לזקנים {מדנים בבית הדין} וכל העם:

עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך {את כל רכושו} ואת כל אשר לכליון ומחלון {כל רכושם} מיד נעמי. וגם את רות המאביה אשת מחלון קניתי לי {מדשתי} לאשה, להקים שם המת {שמו של מחלון בעלה של רות} על נחלתו {שדותיו}, ולא יכרת {ישכח} שם המת מעם אחיו {משפחתו} ומשער מקומו {ומאנשי עירו}. היוצאים מהשער, עדים אתם היום {על קדושי דרות}!

יא ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים:

עדים {אנחנו}!

{וברכו אותם} {ימן יהוה את האשה {רות} הפאה אל ביתך כרחל וכלאה, אשר בנו שתיהם את בית ישראל {בית יעקב אבינו}. ועשה חיל באפרתה {תצליח ותגדל חשיבותה}, וקרא שם בבית לחם {יתפרסם שמה}. יב ויהי ביתך בבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה, מן הצרע {הקדים} אשר ימן יהוה לה מן הנערה הזאת {מרות}.

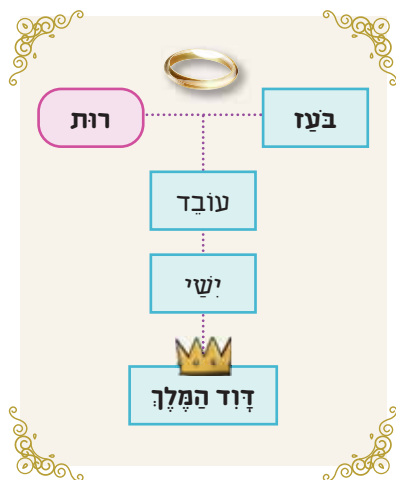
אלו אתם הייתם כותבים את ההזמנה לחתונה, איך הייתם מתארים בה את רות?

1. הנשים ברכו את נעמי שהילד יהיה מגדולי....., ולכן יהיה שמו מפרסם.
2. נעמי היתה ה..... של הילד.
3. לדעתכם, מה אפשר ללמד מהעבדה שהשכנות שמחות כל כך עם נעמי ונותנות את השם לילד?

שושלת היחסין של דוד המלך

לפי חז"ל,
בעז הוא השופט אבצן
המזכר בפרק יב
בספר שופטים.

יג וינקח בעז את רות. ויהי לו לאשה. ויבא אליה. ויתן יהוה לה הריון. ותלד בן. יד ותאמרנה הנשים אל נעמי:

ברוך יהוה אשר לא השבית לך גאל היום {השאיר המשפחה} **טו** ויהי לך למשפחה. ויקרא שמו בישראל {ויהי מגדולי ישראל} **טז** ויהי לך למשיב נפש {למנחם. ויש שפרשו כאילו השיב את נפש מחלון} ולכלכל את שיבתך {לחייב את זקנותך}. כי כלתך אשר אהבתך ילדתו. אשר היא טובה לך {יותר} משבעה בנים!

טז ותקח נעמי את הילד ותשתהו בחיקה {החזיקה באזור שפין ידה לגופה}. ויהי לו לאמנת {מטפלת}. **יז** ותקראנה לו השכנות שם. לאמר: ילד {כאלו שנוצרי} בן לנעמי, ותקראנה {השכנות} שמו: עובד, הוא אבי ישי, אבי דוד {המלך}.

חידה

1. אין אצלי מה שיש בשם שלי.
2. השם שלי לא בא מאמי.
3. הכרתי אותו במקרה.
4. כלנו ראינו.

מי אני?

נשארתי לבדי - בלי איש ומשפחה,
כי צאתי מארצי - לא זכתי להצלחה.
נסיתי לשלח - נכרית מלפני,
וכשראיתי מה הביאה - אורו פני.
בקשתי לה מנוח - ואפלו גאלה,
ומבנה שבחיקי - יצאה שושלת גדולה.

שמות זהים לשני ישובים

מדוע הכתוב מציין בפרק א שבית לחם נמצאת ביהודה? לכאורה דבר זה כבר ידוע! יתכן שהכתוב רצה להדגיש שמדבר בבית לחם שבנחלת יהודה מכיון שבפרק יט בספר יהושע מזכיר בין ערי זבולון עיר אחרת שנקראת בית לחם.

בתקופה הקדומה מקימי הישוב הם שבחרו את שמו על דעת עצמם בלבד, וכך קרה לעתים ששני ישובים נקראו באותו השם ממש, כמו במקרה של בית לחם. בימינו קיימת "ועדת השמות הממלכתית", הממנה על נתינת שמות לישובים בארץ והיא מודאת שלא יקראו שני ישובים באותו השם.

1. מי היה סבו של בעז?
2. מי היה סבא רבא של דוד המלך?
3. כמה דורות יש מפרץ - עד לדוד?
4. מי בשרשרת הדורות מזכר בשני שמות?
5. בשושלת של דוד מזכר אדם חשוב חוץ מבעז ודוד - מי הוא?

"ואהבתם את הגר"

לדוד המלך יש שושלת יוחסין מכבדת מאד בשבט יהודה - אך הוא גם נין של גיורת מואבית, שהוריה אינם יהודים. דבר זה מלמדנו שאין לזלזל בגרים, גויים שהצטרפו לישראל, כי גם מהם יכולים לצאת אנשים גדולים. התורה גם מצוה צווי מיוחד בקשר לגרים (דברים י, יט): "ואהבתם את הגר - כי גרים הייתם בארץ מצרים".

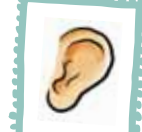
1. לדעתכם, מדוע חשוב לתורה לצוות במיוחד על אהבת הגרים?
2. איך התורה מחזקת בלבנו את החובה לאהב את הגרים?

שרשרת הדורות עד דוד המלך

יח ואֵלֶּה תּוֹלְדוֹת {צאצאי} פָּרִיץ {בן יהודה ותמר}:
פָּרִיץ הוֹלִיד אֶת {ממנו נולד} חֲצִרֹן.
יט וְחֲצִרֹן הוֹלִיד אֶת רֵם.
רם הוֹלִיד אֶת עֲמִינָדָב.
כ וְעֲמִינָדָב הוֹלִיד אֶת נַחֲשֹׁן {נשיא שבט יהודה ביציאת מצרים}.
נחֲשֹׁן הוֹלִיד אֶת שֻׁלְמִי.
כא וְשֻׁלְמִי {הוא שֻׁלְמִי} הוֹלִיד אֶת בְּעָז.
ובְּעָז הוֹלִיד אֶת עֹבֵד.
כב וְעֹבֵד הוֹלִיד אֶת יִשִּׁי.
ויִשִּׁי הוֹלִיד אֶת דָּוִד {מלך ישראל}.

חידה

מה הקשר בין כל אחד מהאיורים הללו לפרקים שלנו?

מעוניינים בדפי לימוד נוספים למועדים מיוחדים או מידע על הספרים שלנו?
סרקו את הקודר (קוד QR):

סדרת "התנ"ך שלנו" מאת אלון חזני

עריכת לשון: עומר פדור | ניקוד: הרב ישראל אליצור | איורים: נעמה להב, דניאלה פונד | עימוד: דגנית סטנייצקי

צילום מכתבי ערד: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Arad_letters

© כל הזכויות שמורות | להארות והערות: 052-3567930 alon.hazani@gmail.com

"התנ"ך שלנו" - מגילת רות

להזמנת ספרים פנו למכון התורני אור עציון 08-8502822 // www.machon.oretzion.com

לפרטים אודות קהילות לומדות תנ"ך: 052-3567930